

Agnieszka Legut<http://orcid.org/0000-0002-4605-5328>

Uniwersytet Jagielloński

agnieszka.legut@gmail.com**Dominika Kasprowicz**<http://orcid.org/0000-0001-7421-2952>

Uniwersytet Jagielloński

dominika.kasprowicz@uj.edu.pl

DOI: 10.35765/pk.2024.4401.11

Międzykulturowe otwarcie komunikacyjne – Kraków i jego instytucje kultury w przededniu wojny w Ukrainie

STRESZCZENIE

Prezentowany tekst daje wgląd w wyniki pierwszego etapu badań, które przeprowadzono w okresie od kwietnia do grudnia 2021 r. wśród gminnych (krakowskich) instytucji kultury. Autorki, opierając się na koncepcji międzykulturowego otwarcia instytucji, analizując materiały zastane, proponują typologię, w której uwidaczniają się podmioty 1) otwarte na wielokulturowość, 2) budujące mosty oraz 3) kalibrujące swoje działania włączające tak, aby uwzględnić lokalny wymiar wielokulturowości, czyli obecność Nowych Krakowian. Autorki rekonstruują obraz Krakowa, jego instytucji kultury i stanu komunikacji (w perspektywie otwarcia wielokulturowego), jakiego już nie ma, a jednocześnie, który to (nieistniejący już) obraz może stanowić istotny punkt odniesienia dla bieżących badań medjoznawczych, kulturoznawczych i innych.

SŁOWA KLUCZE: komunikacja instytucji kultury, wielokulturowość, Kraków

ABSTRACT

Intercultural Opening – Krakow and its Cultural Institutions on the Eve of the War in Ukraine

This article provides an overview of the findings from the initial phase of research conducted between April and December 2021 among municipal cultural institutions in Krakow. Drawing from the framework of institutional intercultural engagement, the authors utilize a typology derived from their analysis of gathered data. This typology categorizes entities into three groups:

Sugerowane cytowanie: Legut, A. i Kasprowicz, D. (2024). Międzykulturowe otwarcie komunikacyjne – Kraków i jego instytucje kultury w przededniu wojny w Ukrainie. © ⓘ *Perspektywy Kultury*, 1(44), ss. 115–128. DOI: 10.35765/pk.2024.4401.11

Nadesłano: 30.09.2023

Zaakceptowano: 30.01.2024

(1) those openly embracing multiculturalism, (2) those actively fostering connections and building bridges between cultures, and (3) those adjusting their inclusive initiatives to encompass the local dimension of multiculturalism, specifically acknowledging the presence of New Cracovians. The authors reconstruct a portrayal of Krakow, its cultural institutions, and the state of communication from the perspective of multicultural openness, which has since ceased to exist. Nevertheless, this historical depiction serves as a valuable reference point for contemporary media studies, cultural research, and other scholarly investigations.

KEYWORDS: communication of cultural institutions, multiculturalism, Cracow

Wprowadzenie

Według informacji Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie na terenie Małopolski w okresie objętym badaniem zamieszkiwali przedstawiciele dziewięciu mniejszości narodowych, tj. Białorusini, Czesi, Litwini, Niemcy, Ormianie, Rosjanie, Słowacy, Ukraińcy, Żydzi, oraz czterech mniejszości etnicznych, tzn. Karaimi, Łemkowie, Romowie oraz Tatarzy. Klasyfikacja ta wynika z przyjętych w Ustawie z 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym definicji prawnych. Nie są to, jak można domniemywać, zbiorowości liczne. W skali całego kraju, według danych Spisu Powszechnego z 2011 r., niepolską przynależność narodową lub etniczną wskazało tylko 1,55% respondentów, a 2,26% wybrało zarówno identyfikację polską, jak i inną (Machul-Telus i Nijalkowski, 2021).

Choć napływ uchodźców wojennych z Ukrainy do Polski i Krakowa zasadniczo przyspieszył te procesy¹, także przed lutym 2022 r. obserwowalny był intensywny napływ cudzoziemców. Według danych Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego (MUW) w Krakowie w okresie objętym badaniem zarejestrowanych było 41,1 tys. cudzoziemców (październik 2020 r.). Liczba osób ubezpieczonych w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) wynosiła 34,5 tys. (październik 2020 r.). W porównaniu z rokiem 2019 oba źródła danych wykazywały na wyraźny wzrost liczby cudzoziemców w Krakowie: w przypadku rejestrów MUW o 27,5% i ok. 9% w przypadku danych ZUS.

1 Podsumowanie roku 2022 w odniesieniu do liczby uchodźców, patrz np. raport roczny UNHCR, *Global Trends in Forced Displacement 2022*, <https://www.unhcr.org/pl/14595-global-trends-2022.html> (dostęp: 20.01.2023).

Na koniec 2021 r. Nowi Krakowianie składali się na zbiorowość stosunkowo młodą. Najbardziej liczną grupę stanowili cudzoziemcy w wieku 25–34 lat i kolejną w wieku 35–44 lat. Co więcej, pomimo pewnych ograniczeń w dostępnych danych, prowadziły one do wniosku, że proporcja osób wykształconych była w tej zbiorowości znacząco wyższa niż wśród rdzennych mieszkańców Krakowa (Pędziwiatr i in., 2020)².

Cudzoziemcy zamieszkali w Krakowie w tym okresie byli zróżnicowani pod względem regionu czy kraju pochodzenia. Zdecydowana większość Nowych Krakowian tuż przed inwazją Rosji w Ukrainie pochodziła z Europy (ok. 80%) – głównie z Ukrainy, ale też z Rosji i Białorusi, byli wśród nich także przybysze z krajów azjatyckich, takich jak Indie, Wietnam czy Turcja, lub byłych azjatyckich republik Związku Radzieckiego. Ta grupa stanowiła 7,6% wszystkich imigrantów według danych ZUS lub 11,3% według danych UMK. Wśród Nowych Krakowian byli też (mniej liczni) cudzoziemcy z Ameryki Południowej (około połowy – Brazylijczycy) oraz z Afryki Północnej (przede wszystkim Egipcjanie, Algierczycy, Tunezyjczycy i Marokańczycy) (Pędziwiatr i in., 2020). Kraków AD 2021 był więc miastem wielokulturowym, z rosnącą pod względem liczebności i zróżnicowania zbiorowością Nowych Krakowian. Wielokulturowym, co nie oznacza – zintegrowanym.

Kulturowe i organizacyjne konteksty integracji

Integracja w zakresie kultury uważana jest za jeden z najbardziej wymagających i złożonych aspektów procesu integracji (Heckmann i in., 2001; Brzozowski i Pędziwiatr, 2014), a ewaluacja wiąże się ze znacznymi wyzwaniem metodologicznymi (Gońda i in., 2021). Integracja w wymiarze kulturowym nie jest jednak całkowicie tożsama z integracją poprzez kulturę. Różnica nie polega przy tym tylko na odrębności procesu integracji od sposobów nimi zarządzania, ale także na tym, że integracja dzięki dostępowi do kultury i partycypacji w kulturze może mieć wpływ również na integrację w wymiarze społecznym, ekonomicznym, prawno-instytucjonalnym, a nawet przestrzennym.

2 Wybór takiego określenia jako głównego przyjętego w tym tekście był zabiegiem świadomym. Zakładał przede wszystkim podejście włączające obcokrajowców, którzy zamieszkali przed 2021 r. w Krakowie, do zbiorowości mieszkańców miasta. Termin Nowi Krakowianie to pewien konstrukt myślowy, który odnosi się do stanu pożądanego i wyraża otwartą postawę wobec różnorodności kulturowej, przyjmując perspektywę „wewnątrzgrupową”. Szerzej patrz np.: Nowicka i Nawrocki, 1996; Simmel, 2005.

Institucja otwarta komunikacyjnie na wielokulturowość może się stać instrumentem polityki integracyjnej, przyczyniając się do budowania środowiska włączającego (Stankiewicz, 2019). Na poziomie lokalnym, wśród podmiotów publicznych, istotną rolę we wspomaganiu procesu integracji mają i miały samorządowe instytucje kultury (*Program Otwarty Kraków*, 2016) mogące wpływać na zmniejszanie barier dostępu czy wprowadzanie zachęt do uczestnictwa Nowych Krakowian w kulturze³.

Zarządzanie wielokulturowością jest przedmiotem polityk publicznych na poziomie krajowym i lokalnym. Zważywszy, że proces integracji zachodzi zawsze w kontekście lokalnym (Penninx, 2010; Matusz-Protasiewicz i Kwieciński, 2018), to strategie i działania podejmowane poniżej poziomu krajowego wydają się w tym względzie szczególnie ważne. Lokalny wymiar polityk integracyjnych staje się zresztą przedmiotem rosnącej uwagi nie tylko decydentów, ale i badaczy (Borkert i Caponio, 2010). Mowa jest nawet o „zwrocie lokalnym” w praktyce oraz badaniach nad polityką integracyjną (Zapata-Barrero i in., 2017). Władze miast, a także mniejszych miejscowości, coraz częściej wypracowują strategie integracyjne, które nie sprowadzają się jedynie do wdrażania rozwiązań w ramach krajowych modeli (Scholten i Van Breugel, 2018) czy też wypełniania luk wynikających z braku polityki krajowej lub jej niespójności (Ambrosini, 2020).

Wspomaganie integracji w przypadku instytucji oznacza zaangażowanie w niwelowanie barier w komunikacji i, w efekcie, w dostępie do nich oraz budowanie „mostów”, czyli sprzyjanie zwiększaniu partycypacji Nowych Krakowian. Utrudnienia w dostępie, ogólnie rzecz biorąc, mogą mieć rozmaity charakter. Mogą być powodowane czynnikami związanymi z czasem lub z wymiarem przestrzennym, a w tym drugim przypadku dotyczyć dostępności architektonicznej danej instytucji i/lub dostępności terytorialnej, która może być ograniczona przez wykluczenie komunikacyjne. Bariery mogą być także wynikiem przeszkód ekonomicznych, społecznych czy kulturowych, w tym językowych. Warto wziąć pod uwagę, że zbiorowość Nowych Krakowian w okresie badanym była wewnętrznie zróżnicowana nie tylko pod względem przynależności etnicznej czy narodowej. Tworzyły ją osoby o różnym statusie społeczno-ekonomicznym, kompetencjach kulturowych (w tym stopniu znajomości języka polskiego), poziomie wykształcenia, wieku czy sprawności.

3 Niniejsze studium dotyczy tzw. instytucji kultury – tj. jednostek o osobowości prawnej, których organizatorem jest gmina – w tym przypadku Gmina Miejska Kraków, a więc wycinka dużo bardziej złożonego ekosystemu kultury, którego opis nie byłby możliwy w ramach tego krótkiego tekstu.

Z jednej więc strony, część doświadczanych barier w komunikacji oraz w dostępie do oferty instytucji mogła być zbieżna z wyzwaniem innych mieszkańców Krakowa; z drugiej, mogli oni się borykać z utrudnieniami charakterystycznymi dla osób z doświadczeniem migracji. Dostęp może być przy tym definiowany nie tylko jako możliwość skorzystania z usług w ramach danej instytucji, ale także szeroko – jako jej otwartość kształtowana przez Nowych Krakowian. Dodatkowo, co warto podkreślić, obniżenie lub likwidacja barier w dostępie, a więc stworzenie możliwości dostępu do instytucji i jej oferty, nie jest tożsame z uczestnictwem.

Międzykulturowe, komunikacyjne otwarcie instytucji jako rama teoretyczna badań

Międzykulturowe otwarcie instytucji (*intercultural opening*) to koncepcja, która wywodzi się ze Stanów Zjednoczonych, gdzie pojawiła się w latach 80. XX w. w ramach teorii zarządzania organizacją (Stankiewicz, 2019). W ciągu ostatnich dwóch dekad znalazła szerokie zastosowanie w niemieckim kontekście instytucjonalnym jako model procesu mającego na celu zwiększenie dostępności instytucji publicznych dla migrantów (Penka i in., 2012), m.in. w zakresie polityk społecznych, opieki zdrowotnej, szkolnictwa czy opieki nad osobami starszymi (Hinz-Rommel, 1994; Leiprecht, 2008; Schröer, 2018). Optykę otwarcia międzykulturowego przyjmuje się także w lokalnych strategiach integracyjnych oraz praktyce administracyjnej innych krajów europejskich, takich jak na przykład Finlandia (Peltola, 2010) czy Austria (Sprung, 2004).

Z czasem model ten stał się uznanym paradygmatem kształtowania i ewaluacji instytucji publicznych w kontekście międzykulturowym (Schröer, 2018). Opiera się on na założeniach wyżej opisanego międzykulturowego podejścia do zarządzania różnorodnością. Zasadnicze jest więc umożliwianie interakcji, dialogu, wymiany, które mają przekształcać zarówno instytucję, jak i jej otoczenie. Jednocześnie migranci postrzegani są w kategoriach zasobu rozwojowego dla miasta czy instytucji.

Instytucja otwarta międzykulturowo oznacza nie tylko możliwość integracji w sferze kultury, ale także integracji poprzez kulturę. Stworzenie przestrzeni spotkań dla pozytywnej interakcji może prowadzić do wytworzenia się sieci powiązań z lokalnym środowiskiem, co czyni z takiego podmiotu instytucjonalnego instrument szerszej polityki integracyjnej (Schmitt, 2016; Stankiewicz, 2019). Model międzykulturowego otwarcia instytucji stał się rodzajem standardu jakościowego (Filsinger, 2002), instrumentem wspomagającym zarówno wprowadzanie zmian w instytucji, jak i ewaluację tych zmian, a w swoim sednie odnosił się do sposobów

komunikacji i zarządzania nią. Inspiracją do wypracowania aparatu analitycznego dla potrzeb tych badań stanowił rozbudowany system uogólnionych wskaźników autorstwa Müller-Bachmann i Dähnke (2010).

Analiza działalności krakowskich instytucji kultury w 2021 r. za cel stawiała sobie odpowiedź na pytanie, czy i w jakim zakresie wpisywały się w model międzykulturowego komunikacyjnego otwarcia. Aby odwzorować mapę tego procesu (*mapping*), analizie poddano: 1) cele instytucji pod kątem ewentualnej problematyzacji wielokulturowości lub odniesień do obecności Nowych Krakowian; 2) kadrę tworzącą instytucję (personel i kadrę zarządzającą) pod kątem ich kompetencji komunikacyjnych i międzykulturowych; 3) środowisko Nowych Krakowian w ramach instytucji i w jej otoczeniu, pod kątem ich ról i wzorów partycypacji; 4) pozostałe podmioty z otoczenia instytucji pod kątem ich usieciowienia.

Aby zebrać powyższe informacje, autorki podjęły się analizy samorządowych instytucji kultury, ujętych w Rejestrze instytucji kultury, dla których organizatorem jest Gmina Miejska Kraków. W roku 2021 działało 29 jednostek prowadzonych lub współprowadzonych przez Gminę. Ich spis według typów przedstawiony został w tabeli nr 1, badanie zaś obejmowało analizę 28 (jeden z podmiotów instytucjonalnych znajdował się dopiero na etapie organizacji).

Tabela 1. Krakowskie instytucje kultury 2021 r.

Typ instytucji	Liczba
Centrum kultury wraz z klubami	4 centra kultury (w tym 30 klubów)
Ośrodek kultury wraz z klubami	4 ośrodki kultury (w tym 15 klubów)
Biblioteka wraz z filiami i punktami bibliotecznymi	1 biblioteka (57 oddziałów i 2 punkty biblioteczne)
Orkiestra	2
Teatr	8
Muzeum	6 (w tym 1 współprowadzone przez Marszałka Województwa Małopolskiego oraz 1 współprowadzone przez Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu)
Galeria	1
Biuro festiwalowe	1
Instytut kultury	2 (w tym 1 współprowadzony przez Województwo, Gminę Miejską Kraków i Kościół)

Źródło: Biuletyn Informacji Publicznej Miasta Krakowa (2020). *Miejskie instytucje kultury*, na: https://www.krakow.pl/kultura/236341,artykul,miejskie_instytucje_kultury.html (dostęp: 11.05.21).

Metodą przyjętą w badaniu była jakościowa analiza danych zastanych. Oprócz wspomnianej już wyżej analizy aktów prawnych oraz dokumentów programowych mających dać wgląd w uwarunkowania dyskursywno-prawne, w których badane instytucje funkcjonowały w roku 2021, zebrano również statuty instytucji (28/28) oraz merytoryczne sprawozdania z działalności (21/28), jak też inne dokumenty wytworzone przez badane podmioty. Analizie poddano uzupełniająco wydawnictwa opisujące wydarzenia organizowane przez krakowskie instytucje kultury oraz informacje zawarte na ich oficjalnych stronach internetowych.

Chcąc uchwycić ewentualne zmiany w czasie, pod uwagę wzięto okres od 2017 do 2020 r. Potraktowano tym samym rok 2016 jako cezurę ze względu na to, że właśnie wówczas przyjęty został Program Otwarty Kraków będący dokumentem programowym miejskiej strategii integracyjnej. Uwzględniono także szczególne uwarunkowania, w jakich od początku 2020 r. w związku z pandemią COVID-19 funkcjonuje sektor kultury. Z jednej strony, był on w tym okresie w znacznym zakresie poddany kontrolowanej hibernacji (Knaś, 2020), ale jednocześnie mógł to potencjalnie być dla instytucji kultury także czas intensywnych zmian, związanych z nowymi możliwościami dotarcia do odbiorców z ofertą kulturalną oraz podejmowania nowych form aktywności w zakresie kultury (IBOK, 2020).

Zebrane dokumenty przeanalizowano przy pomocy oprogramowania MAXQDA2020. Szczególnym wyzwaniem było stworzenie typologii działań krakowskich instytucji kultury, zważywszy na to, jak zróżnicowane instytucje wchodzą w skład analizowanego zbioru, a także ze względu na specyfikę sektora.

Pierwsze pytanie dotyczyło tego, czy krakowskie instytucje kultury dostrzegały obecność Nowych Krakowian i wyodrębniały ich jako grupę docelową swojej aktywności. Statut tylko jednego spośród 28 podmiotów bezpośrednio odnosił się do prowadzenia działalności na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz integracji cudzoziemców. Część instytucji kierowała swoją działalność do ogółu: czy to do całego społeczeństwa, szerokich warstw społecznych, czy wszystkich mieszkańców Krakowa. Kilka adresowało swoją ofertę do konkretnych niedoreprezentowanych grup czy osób zagrożonych wykluczeniem z kultury. W statutach wymienione były następujące grupy, do których w szczególności instytucje adresowały aktywność: młodzi artyści, dzieci i młodzież, osoby niepełnosprawne, seniorzy, osoby 50+ czy osoby bezrobotne. Nowi Krakowianie nie byli więc – w przypadku zdecydowanej większości badanych instytucji – wskazywani w sposób bezpośredni. Nie jest możliwe na tym etapie badań stwierdzenie, czy i w jakim stopniu Nowi Krakowianie uczestniczą w ofercie kulturalnej samorządowych instytucji kultury. Na podstawie

dostępnych w momencie badania danych zastanych nie dało się też ustalić, czy cudzoziemscy mieszkańcy miasta byli zaangażowani w kształtowanie tych instytucji, na przykład w roli wolontariuszy lub pracowników.

Dla procesu międzykulturowego otwierania się instytucji istotna jest też świadomość i kompetencje międzykulturowe osób je tworzących, zarówno pracowników, jak i kadry zarządzającej. Badane instytucje w 2021 r. pozostawały otwarte na podnoszenie kwalifikacji osób w nich zatrudnionych. Wiele statutowo zawiera zapisy z deklaracją stwarzania warunków do podnoszenia kwalifikacji zawodowych pracowników, jednak przegląd merytorycznych sprawozdań z działalności nie wykazał szkoleń w zakresie podnoszenia kompetencji międzykulturowych, w tym językowych.

Szczególnie istotnym obszarem mogącym wskazać, na jakim etapie znajduje się proces międzykulturowego komunikacyjnego otwierania instytucji, były postawione przed nimi cele, zarówno te deklarowane (zawarte w statutach czy strategiach), jak i te realizowane poprzez konkretne działania. Analiza celów statutowych wykazała, że część instytucji przywoływała jako jeden ze swoich priorytetów obszar kultury narodowej, tj. w założeniu ukierunkowuje swoje działania na zachowanie dziedzictwa narodowego, popularyzację kultury narodowej i jej reprezentowanie za granicą. Najczęściej tak zarysowanej misji towarzyszyły cele o charakterze uniwersalistycznym, formułowane jako korzystanie z dorobku kultury światowej czy kultury współczesnej. Instytucje deklarują więc upowszechnianie i kształtowanie uniwersalnych wartości humanistycznych oraz dyskusję nad kondycją człowieka w XXI w. czy dialog między religiami i kulturami. Dodatkowo, jednym z najczęstszych odniesień, jakie pojawiały się w statutach badanych instytucji, były cele związane z lokalnym i regionalnym wymiarem kultury. Nie pojawiały się jednak bezpośrednio wzmianki o wielokulturowości czy różnorodności kulturowej.

Część badanych instytucji miała poprzez swoją działalność realizować także cele o charakterze edukacyjnym czy społecznym. Dotyczyły one zwiększania kompetencji w zakresie odbioru treści kulturalnych oraz aktywnego uczestnictwa w ich kształtowaniu. Szczególna uwaga poświęcona była takim grupom jak: dzieci i młodzież, seniorzy, osoby z niepełnosprawnościami oraz inne grupy zagrożone wykluczeniem. Uczestnictwo w kulturze miało służyć integracji społecznej i wylanianiu się społeczeństwa obywatelskiego. Wśród celów wymieniane było też prowadzenie działalności na rzecz upowszechniania i ochrony wolności, praw człowieka oraz swobód obywatelskich, a także podejmowanie innych działań wspomagających rozwój demokracji.

Analiza badanych instytucji pokazała, że w okresie 2017–2019 ich aktywność nie ulegała istotnym przeobrażeniom. W 2020 r., z powodu

pandemii COVID-19, ich działania zostały znacznie ograniczone, choć wiele zintensyfikowało swoją obecność w Internecie. Zmieniło się jednak głównie medium przekazu, ale nie sam profil aktywności. Słowem, zasadne wydaje się przedstawienie konkluzji z analizy działalności zbiorczo, bez odniesień do poszczególnych lat. Wyłączając stanowiące niewielki odsetek instytucje, które prowadziły działalność odnoszącą się prawie wyłącznie do polskiego dziedzictwa kulturowego, wyłoniono trzy typy podmiotów. Wzięto przy tym pod uwagę ich podejście do wielokulturowości oraz obecności w mieście Nowych Krakowian. Należy przy tym zaznaczyć, że prezentowana typologia ma charakter stopniowalny, tj. działania 1) otwarte na wielokulturowość, czyli prezentujące różnorodność kulturową zawierają się także w aktywności charakterystycznej dla pozostałych dwóch wyróżnionych typów instytucji: 2) tych budujących mosty, co dodatkowo zakłada aktywne tworzenie przestrzeni do wspólnego przeżywania i kształtowania różnorodności kulturowej; oraz 3) tych, które kalibrują swoje działania włączając tak, aby uwzględnić lokalny wymiar wielokulturowości, czyli obecność Nowych Krakowian.

Instytucje otwarte na wielokulturowość to podmioty najliczniejsze w badanym zbiorze. W ich działalności zawarte były treści związane nie tylko z kulturą polską, ale też innymi kręgami kulturowymi, co przybierało formę zróżnicowanego repertuaru, czasem współtworzonego przez artystów z zagranicy, a nierzadko rozbudowanych i regularnych kontaktów międzynarodowych. Za przykład służyć tutaj mogła obecność w Krakowie wielu festiwali międzynarodowych, jak chociażby Conrad Festival, który jest organizowany przez Krakowskie Biuro Festiwalowe, a prezentuje literaturę z różnych kręgów kulturowych. Inne wydarzenia, które można dla ilustracji przytoczyć, to na przykład zorganizowane przez Bibliotekę Kraków spotkanie *Baśnie świata – wielokulturowość czy Wyszehradzkie lato*, mające na celu przybliżyć dorobek kulturalny i literacki krajów V4; jak też wystawa ilustracji estońskiej lub Dzień Frankofonii, których organizatorem było Centrum Kultury Dworek Białoprądnicki. Z kolei Ośrodek Kultury im. C.K. Norwida zaprezentował cykl wykładów pt. *Religioznawczy podróżnik*, poświęcony religiom na świecie. Manifestująca się w działalności instytucji tego typu różnorodność kulturowa miała także charakter odniesień historycznych. Jest – innymi słowy – nawiązaniem do, jak to ujmuje P. Kubicki, „wielokulturowości na poziomie pamięci” (2011, s. 39). Przykładowo, Teatr Bagatela przygotował spektakl *Piękny teatr, pięknie płonie*, prezentujący nie tylko historię teatru, ale też ukazujący wielokulturowy Kraków lat 20. XX w. Biblioteka Kraków współorganizowała konferencję *Polscy Ormianie w drodze do niepodległej Polski*. Zróżnicowanie kulturowe było obecne w działalności krakowskich instytucji kultury także w wymiarze regionalnym, na przykład

w postaci aktywności Zespołu Pieśni i Tańca Nowa Huta przy Nowohuckim Centrum Kultury. Podsumowując, instytucja otwarta na wielokulturowość w Krakowie AD 2021 to podmiot tworzący kontekst uznania wielokulturowości faktycznej, umożliwiający odbiorcom kontakt z faktem istnienia wielu perspektyw kulturowych.

Instytucje budujące mosty istnieją w tym samym kontekście uznania dla kulturowego pluralizmu, ale dodatkowo podejmują wysiłek aktywnego włączania potencjalnych odbiorców – szczególnie tych zagrożonych wykluczeniem – do kształtowania tego zróżnicowania. Poprzez swoje projekty integracyjne przyczyniają się, innymi słowy, do powstawania przestrzeni sprzyjających interakcjom i kulturowej wymianie. Różnorodność, do której się odwołują, niekoniecznie ma przy tym charakter etniczny. Dotyczy również takich kategorii jak chociażby wiek czy (nie)pełnosprawność. Wśród samorządowych instytucji kultury w Krakowie można było wyróżnić kilka podmiotów tego typu. Przykładem aktywności charakterystycznej dla instytucji budujących mosty była inicjatywa Bulwar[t] Sztuki, zorganizowana przez Teatr Łaźnia Nowa. Miała ona zachęcać mieszkańców do aktywnej partycypacji w tworzeniu wraz z artystami wspólnej przestrzeni kulturalnej, która integruje oraz umożliwia tworzenie i zacieśnianie sąsiedzkich relacji. Działanie to jest przy tym kierowane do uczestników z różnych grup wiekowych, a w szczególności do osób o utrudnionym dostępie do usług kulturalnych. Innym przykładem tego typu działania był projekt edukacyjny *Słownik*, zorganizowany przez Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie we współpracy z Kholoud Charaf – syryjską poetką, stypendystką ICORN. Podczas serii warsztatów translatorsko-rysunkowych poznawano Bliski Wschód, ale pozwalały one także na doświadczenie wielokulturowości przeżywanej i współkształtowanej. Poprzez refleksję nad tożsamością, językiem, doświadczeniem migracji tworzono prace, które później złożyły się na tytułowy *Słownik*. Z kolei w ramach Ośrodka Kultury Kraków Nowa Huta funkcjonowała Akademia Dzieci i Młodzieży, będąca przestrzenią spotkań, w tym między innymi dla dzieci romskich mieszkających w okolicy.

Instytucje budujące mosty dla Nowych Krakowian, których na koniec 2021 r. w mieście było zaledwie kilka, to podmioty otwarte na wielokulturowość, podejmujące wysiłek integracyjny, a ponadto uwzględniające w swojej aktywności działania włączające ukierunkowane na Nowych Krakowian. Cudzoziemscy mieszkańcy miasta byli uwzględnieni nie tylko w roli odbiorców, ale także (współ)twórców oferty kulturalnej, a same instytucje mogły stanowić przestrzeń spotkań umożliwiających integrację mieszkańców Krakowa. Tym samym ten typ instytucji najpełniej wpiśwał się w międzykulturowe podejście do zarządzania wielokulturowością. Przykładowo, elementem charakterystycznym dla tego typu instytucji

może być forma aktu zapraszania, chociażby udostępnienie oferty kulturalnej w językach ojczystych niedawno przybyłych cudzoziemskich mieszkańców Krakowa. MOCAK miał w swojej stałej ofercie lekcje muzealne dla dzieci i młodzieży w kilku wersjach językowych, w tym ukraińskim, rosyjskim, francuskim, angielskim. Natomiast ilustracją wielowymiarowej, cyklicznej platformy dialogu międzykulturowego jest Festiwal Nowi Krakowianie organizowany przez Instytut Kultury Willa Decjusza. Na jego program składały się dyskusje, wykłady, koncerty, spacerzy miejskie i inne działania.

Wnioski płynące z analizy otoczenia krakowskich instytucji kultury pod koniec 2021 r. były zbieżne z obserwacjami poczynionymi wyżej. Krąg podmiotów, z którymi deklarowały one potencjalną współpracę, był niezwykle szeroki: od innych instytucji kultury poprzez podmioty edukacyjne, naukowe, administrację lokalną i krajową, media, organizacje trzeciego sektora, aż po grupy nieformalne czy indywidualne osoby. W rzeczywistości najmniej reprezentowaną kategorią szeroko rozumianych organizacji, z którymi nawiązano współpracę, są lokalne organizacje społeczne. Nie znaczy to jednak, że nie była ona podejmowana, a jedynie, że jest stosunkowo rzadka w porównaniu z innymi typami aktorów. Wydaje się to potwierdzać, że kontakty badanych instytucji ze środowiskami Nowych Krakowian tuż przed wybuchem wojny – należały do rzadkości.

Podsumowanie

Obraz, jaki wyłania się z przedstawionej wyżej analizy, sugeruje, że proces międzykulturowego komunikacyjnego otwarcia w odniesieniu do krakowskich instytucji kultury w roku 2021 był na wczesnym etapie. Zaledwie 10% spośród badanych podmiotów podejmowało aktywne działania mogące sprzyjać interakcjom pomiędzy społecznością przyjmującą a nowymi cudzoziemskimi mieszkańcami Krakowa. Nowi Krakowianie pozostawali w tym czasie zbiorowością dalece niewidoczną dla samorządowych instytucji kultury. Praktycznie brak było odniesień do ich obecności w strategiach i celach długofalowych tych podmiotów. Co więcej, odnotowano w okresie już po przyjęciu lokalnej strategii zarządzania wielokulturowością, czyli *Programu Otwarty Kraków*, niewielką zmienność w aktywności omawianych instytucji, z kilkoma zaledwie wyjątkami. Pojawienie się działań ukierunkowanych na tę kategorię uczestników kultury związane było raczej z pojawieniem się nowej instytucji wśród omawianych niż ze zmianami w działalności tych istniejących wcześniej.

Tym niemniej kontekst AD 2021 sprzyjał temu, aby proces międzykulturowego otwarcia instytucji mógł się stać bardziej zaawansowany.

Większość samorządowych instytucji kultury na dwa miesiące przed niezapowiedzianą, strukturalną zmianą demograficzną w Krakowie odzwierciedlała postawę uznania wielokulturowości. Co więcej, zarówno europejskie, jak i lokalne wytyczne czy strategie zarządzania wielokulturowością wypuklały rolę spotkań międzykulturowych oraz samej kultury w procesach integracji.

BIBLIOGRAFIA

- Ambrosini, M. (2020). *L'integrazione degli immigrati: una mappa concettuale*. W: B. Coccia i L. Di Sciullo (red.), *L'Integrazione dimenticata. Riflessioni per un modello italiano di convivenza partecipata tra immigrati e autoctoni*. Roma: IDOS.
- Borkert, M. i Caponio, T. (red.). (2010). *The local dimension of migration policymaking*. AUP.
- Brzozowski, J. i Pędziwiatr, K. (2014). Analiza procesu integracji imigrantów w Małopolsce. W: E. Pindel (red.), *Imigranci w Małopolsce. Między integracją, asymilacją, separacją, marginalizacją*. Kraków: Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie.
- Filsinger, D. (2002). *Interkulturelle Öffnung Sozialer Dienste*. Berlin: Expertise im Auftrag der Regiestelle E & C. Saarbrücken.
- Gońda, M., Pachocka, M. i Podgórska, K. (2021). Measuring the Cultural Dimension of Migrant Integration and Integration Policy in the European Context: Dilemmas and Discussions1. *International Migration*, 59(1), 241–262. DOI: 10.1111/imig.12757.
- Grzymała-Kazłowska, A. (2008). Integracja – próba rekonstrukcji pojęcia. W: *Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityki*, Warszawa: UW, 29–50.
- Heckmann, R., Penn, R., Schnapper, D., Penninx, R., Westin, Charles., Dinkel, R.H., Aparicio Gomez, R. i Wimmer, A. (2001). *Effectiveness of National Integration Strategies towards Second Generation Migrant Youth in Comparative European Perspective*. European Commission.
- Hinz-Rommel, W. (1994). *Interkulturelle Kompetenz. Ein neues Anforderungsprofil für die soziale Arbeit*. Münster: Waxmann.
- Knaś, P. (2020). *Małopolska kultura. Koronaport. Straty i problemy podmiotów działających w sektorze kultury i w sektorze kreatywnym w Małopolsce w związku z pandemią COVID-19*. Kraków: MIK.
- Kowalik, W., Malczyk, K., Mażnica, Ł., Knaś, P., Stępiak, W. i Dulian, L. (2015). *Nowa sprawozdawczość instytucji kultury*. Kraków: Wydawnictwo MIK.
- Kubicki, P. (2011). *Nowi mieszczenie w nowej Polsce*. Warszawa: Instytut Obywatelski.

- Leiprecht, R. (2008). Von Gender Mainstreaming und Interkultureller Öffnung zu Managing Diversity – Auf dem Weg zu einem gerechten Umgang mit sozialer Heterogenität als Normalfall in der Schule. W: M. Seemann (red.), *Ethnische Diversitäten, Gender und Schule. Geschlechterverhältnisse in Theorie und schulischer Praxis. Beiträge zur Geschlechterforschung*. Oldenburg: BIS-Verlag.
- Machul-Telus, B. i Nijalkowski, L. (2021). *Mniejszości narodowe, etniczne i językowe III Rzeczypospolitej. Informator 2020*. Wydawnictwo Sejmowe.
- Matusz-Protasiewicz, P. i Kwiciński, L. (2018). Kształtowanie lokalnych polityk integracji imigrantów – Działania władz Gdańska i Wrocławia. *Problemy Polityki Społecznej. Studia. Dyskusje*, 125–142.
- Müller-Bachmann, E. i Dähnke, I. (2010). Integration As A Two-way Process: Indicators For Intercultural Opening Of European Institutions. W: *Moving Societies towards Integration*. CJD Eutin.
- Nowicka, E. i Nawrocki, J. (red.) (1996). *Inny – obcy. Wróg. Swoi i obcy w świadomości młodzieży szkolnej i studenckiej*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Pędziwiatr, K., Stonawski, M. i Brzozowski, J. (2020). *Imigranci w Krakowie w 2020*. OWiM UEK.
- Peltola, M. (2010). *Youth Work in Finland. Finding Ways for Intercultural Opening. National report for the project “Moving Societies towards Integration?”*. Finnish Youth Research Network.
- Penka, S., Kluge, U., Vardar, A., Borde, T. i Ingleby, D. (2012). The concept of ‘intercultural opening’: The development of an assessment tool for the appraisal of its current implementation in the mental health care system. *European Psychiatry: The Journal of the Association of European Psychiatrists*, 27 Suppl 2, 63–69.
- Penninx, R. (2005). Integration of Migrants: Economic, Social, Cultural and Political Dimensions. W: M. Macura, A.L. MacDonald i W. Haug (red.), *The New Demographic Regime Population Challenges and Policy Responses*. United Nations, New York, Geneva: 137–152.
- Penninx, R. (2010). Decentralizacja polityk integracyjnych: Zarządzanie migracją w miastach, regionach i społecznościach lokalnych. W: M. Pawlak i M. Bieniecki (red.), *Laboratoria integracji: Obserwacje i notatki praktyczne*. Caritas Polska.
- Schmitt, C. (2016). Inklusion, Interkulturelle Öffnung, Diversity – Professionstheoretische Überlegungen zu einem kritischreflexiven Inklusionsverständnis. *Zeitschrift für Inklusion*, 2.
- Scholten, P. i van Breugel, I. (2018). *Mainstreaming Integration Governance: New Trends in Migrant Integration Policies in Europe*. Palgrave Macmillan.
- Schröer, H. (2018). Interkulturelle Öffnung und Diversity Management. W: *Soziale Arbeit in der Migrationsgesellschaft*. Springer VS.
- Simmel, G. (2005). *Obcy*. W: G. Simmel, *Socjologia*, przeł. M. Łukasiewicz. Warszawa: PWN.

- Soja, M. i Zborowski, A. (2011). Wymiar etniczny struktury społecznej Krakowa – przeszłość i czasy współczesne. *Peregrinus Cracoviensis*, 22.
- Sprung, A. (2004). Intercultural Competence in Public Administration, Challenges in Politics and Education in Multicultural Environments. *TRANS. Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften*, No. 15/2003. Pozyskano z: http://www.inst.at/trans/15Nr/08_1/sprung15.htm
- Stankiewicz, K. (2019). Międzykulturowe otwarcie szkoły jako odpowiedź na potrzeby ucznia z doświadczeniem migracyjnym. Na przykładzie migracji powrotnych. *Kultura i Edukacja*, 123(1), 248–262.
- Van Breugel, I., Maan, X.W. i Scholten, P. (2014). *The Politics of Mainstreaming: A Comparative Analysis of Migrant Integration Governance in Europe*.
- Zapata-Barrero, R., Caponio, T. i Scholten, P. (2017). Theorizing the ‘local turn’ in a multi-level governance framework of analysis: A case study in immigrant policies. *International Review of Administrative Sciences*, 83(2), 241–246. DOI: 10.1177/0020852316688426

Netografia:

Global Trends in Forced Displacement 2022, <https://www.unhcr.org/pl/14595-global-trends-2022.html>

Agnieszka Legut – doktor nauk społecznych w zakresie socjologii, absolwentka filologii angielskiej i europeistyki. Jej zainteresowania badawcze obejmują szeroko rozumiane polityki związane ze zjawiskiem migracji, w szczególności polityki integracyjne w wymiarze lokalnym. W tym kontekście badała m.in. włoskie strategie integracji migrantów. Ukończyła studia podyplomowe w zakresie rozwoju globalnego na Uniwersytecie Warszawskim oraz zarządzania projektami na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie, jak też kursy i szkolenia organizowane przez UNDP, Radę Europy, Centro Studi „Medi” z Genui i kurs w zakresie prawa oraz polityk azylowych i imigracyjnych UE na Université Libre de Bruxelles. Autorka licznych publikacji z zakresu migracji, w tym raportu pt. *Ekspaci w Krakowie* (2021).

Dominika Kasprowicz – doktor habilitowana w zakresie nauk o polityce, absolwentka politologii oraz programu interdyscyplinarnego Akademii Artes Liberales UW, dwukrotna stypendystka Ministra Szkolnictwa Wyższego, doświadczona managerka projektów międzynarodowych (dyplom programu Zarządzania Europejskimi Projektami Kulturalnymi). Specjalistka z zakresu reprezentacji interesów grup mniejszościowych w systemach politycznych, komunikacji politycznej i populizmu. Pomysłodawczyni projektu Barometr Wyborczy i in., autorka licznych publikacji oraz raportów. Naukowo i dydaktycznie związana z Instytutem Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UJ.